

ki so bile značilne za prejšnja kulturna obdobja, kot imenuje avtor različne zgodovinske dobe, ki so bolj ali manj vplivale na razvoj zgodovinopisja; danes namreč obstajajo toliko raznoliki pristopi k obravnavi preteklosti, da je nemogoče govoriti o zgolj politični zgodovini. Razvoj raziskav je vojaški, diplomatski, gospodarski, kulturni, socialni in politični zgodovini, dodal še študij čustvovanj in mentalitete, tako v privatnem kot v javnem polju. Tako je avtor predlagal novo *veliko temo* v študiju zadnjega leta vojne, to je pričakovanje, potreba in sanje o miru. O miru so sanjarili lačni in utrujeni prebivalci Evrope, nič več niso odmevala domoljubna gesla, ki so pozivala k boju v vseh evropskih prestolnicah. Toda tudi oblasti, ki so še leta 1917 s silo zatirale vojaške upore in nezadovoljstvo naveličanega ljudstva, so izgubljale upanje; morale so se prepričati, da se je lažje pogovarjati z obljubami pravice, zavarovanj, pokojnin, dela in zaščito pri delu. Nenazadnje, obljubljeni, nič ne stane. Novembra 1918 so utihnile fronte, začele so se povojne borbe; zmagovalci so zahtevali zadušljive mirovne pogoje, porajali so se notranji boji v razlagah vojnih ciljev, požar so netila revolucionarna in protirevolucionarna gibanja, prišlo je do družbenih preoblikovanj in uravnoteženja družbenih razmerij, in nenazadnje širile so se borbe v usmerjanju zgodovinskega spomina. V kratkih odlomkih je avtor zaobjel porajanje navedenih vprašanj v posameznih državah in ugotovil, da nasilne zahteve in spori niso nastajali samo vzdolž ločnice med vojaškimi zvezami, temveč tudi v njih samih. Toda skupne vsem v prvem povojnem obdobju so bile težave pri preusmerjanju javnega duha/mnenja, proizvodnega stroja, vsakdanjega življenja. Evropo so *združevala* združenja bivših vojakov, invalidov, katerih generacija se je v vojni proslavila; *družila* jo je skupna preteklost, nepregledna vrsta križev in spomenikov padlim sodrugom.

Slovenci smo nedvomno del velike skupne evropske (svetovne) izkušnje, zaradi opominjajočih pomnikov krvave morije na soških bregovih, zaradi vojske slovenskih mož v različnih uniformah, zaradi *bogatih* in bolečih izkustev civilnega prebivalstva. Kdaj se bomo ovedli in stopili tudi na pot, ki jo riše evropsko zgodovinopisje, ki je že dolgo tega vpisalo prvo svetovno vonjo med VELIKE povesti svetovne preteklosti?

Petra Svoljšak

ABORTUS OD ANTIKE DO DANES

Geschichte der Abtreibung: von der Antike bis zur Gegenwart. Hrsg. von Robert Jütte. München 1993, 220 str.

Pravzaprav ni dosti antropoloških fenomenov, ki bi v zadnjem času tako v svetu kot pri nas tako burili duhove, razvneli javnost in bili sestavni del ideološko-političnih bojev, preprirov in razhajanj kot ravno abortus, eden največjih moralno-etičnih problemov človeštva. Problem, ki že zdavnaj ni več (če je kdaj sploh bil) samo zadeva neposredno vpletenih v vsako posamezno dejanje, temveč predstavlja skupno "breme", ki se tiče celotne družbe in vseh nas in ki povzroča nujno delitev oziroma polarizacijo na "za" ali "proti". Nema lokrat (spomnimo se le predvajanja filma Nemi krik pri nas, ali pa nedavnega obračuna z "morileem otrok" v ZDA) pripelje do absurda.

Sledi normalno vprašanje, kaj ima zgodovina s tem pojavom, ki vseeno bolj sodi v domeno psihologije, sociologije, medicine ali etike?

Ravno ta, že omenjena polarizacija - ki se najbolj očitno izraža v političnih pamfletih v zadevo vpletenih strani, ko dokazujejo svoje pravilnosti in resnice -, namreč neusmiljeno izkorišča zgodovino. Manipulacija, namerna ali iz neznanja, nepravilno navajanje zgodovinskih dejstev, mešanje preteklosti s sedanostjo ipd. se je tako kot v druge dnevno-politične zadeve vrinilo tudi v debato o splavu.

Tudi zaradi takšnega neposrednega primera v Nemčiji, ko so ob zadnji polemiki okrog spreminjanja paragrafa 218 v kazenskem zakoniku, ki se tiče splava, tako nasprotniki kot zagovorniki močno izkrivljali zgodovino in z njo manipulirali, se je skupina sedmih nemških znanstvenikov (gre za zgodovinarje, pravnike in medicince različnih političnih nazorov in obeh spolov, ki se s problematiko, povezano s splavom, že dalj časa ukvarjajo) odločila pripraviti zgodovinski pregled fenomena splava vse od Antike pa do danes. Služil naj bi predvsem širšemu bralstvu. Vsem sedmim prispevkom je skupno vprašanje, kako so ljudje v različnih časih in pod različnimi pogoji reševali in opravičevali takšen moralno-etični problem, kot je abortus. Cilj dela ni bila izdelava nekega končnega

zaključka, temveč opozoriti bralea na določene probleme in njihovo stalno spreminjanje. Ravno skozi opis in osvetlitev različnih dejavnikov in zornih kotov tega pojava, kot so npr. vsakdanja praksa, javno mnenje, kazenska politika, vloga zdravnikov, babie, Cerkve ipd., se avtorji trudijo čimbolj olajšati bralčev pregled zgodovinskih epoh ter zgodovinska spoznanja povezati s sedanostjo. Povejmo drugače. Uvodničar in avtor prvega prispevka Robert Jütte je zapisal:¹ *"Samo zgodovinsko spoznanje, ki se ne omejuje neposredno na bližnjo preteklost, temveč posega daleč nazaj, je lahko porok, da resničnost, ki nastopa zoper nas s svojimi dozdevnimi stvarnimi silami in novimi možnostmi, ne sprejemamo kot neko danost, temveč jo moramo gledati iz ozadja kot trajne ali samo počasi spreminjajoče se strukture"*.

Seveda se na zgodovino abortusa ne da gledati ozko. Že zaradi središčne točke, ki jo zasedata glavna akterja, torej mati in pa zarodek, ki raste v njenem telesu. V družbenem okolju, ki se spreminja in katerega del sta, lahko na zgodovino splava gledamo tako z vidika zgodovine spolov, medicine in mentalitete, kot z vidika socialne, kulturne zgodovine in zgodovine vsakdanjega življenja nasploh. Ravno zaradi takšnega pristopa avtorjev je besedilo zelo pestro in zanimivo, ilustrirano z različnimi konkretnimi zgodbami, čigar temeljne točke skušam na grobo povzeti in opisati.

Kdaj in kje so ljudje prvič uporabili sredstva za odstranitev plodu, bo za zgodovinarje najbrž ostala neznanka, čeprav na podlagi etnomedicinskih študij domnevajo, da so le-ta poznali že v "primitivnih" družbah. Pač pa s pojavom prvih pisanih virov vseskozi srečujemo zapise, v glavnem kazenske določbe v različnih zakonikih (Hetitski, Hamurabijev...), ki nam dokazujejo prisotnost tega fenomena.

Prvo obširno pojmovanje in vrednotenje zarodka in s tem tudi splava pa najdemo v zapisih starogrških avtorjev². Osrednja tema, s katero so se ukvarjali, je vprašanje duše oziroma naselitve duše v zarodek (nem: die Beseelung). Tudi zaradi popularnih mitoloških predstav je med ljudmi prevladovalo mnenje, da duša šele s prvim vdihom, torej ob rojstvu, vstopi v otroško telo. Podobne predstave je imela tudi večina grških filozofov, recimo Platon, za katerega

fetus sicer je živo bitje, ki se premika in prehranjuje, vendar se duša naseli v telo šele ob rojstvu. Še enostavnejše stališče so zastopali stoiki, za katere je zarodek le del materinega trebuha. Prav gotovo najpomembnejša teorija pa je Aristotelova o t. i. sukeesivnem vstopu duše v telo (nem: Sukkesivbeseelung), ki je vtisnila močan pečat nadaljnjemu obravnavanju splava. Na grobo povzeto, Aristotel razlikuje več faz v razvoju zarodka, t. i. "poživitev" (nem: die Belebung) zarodka pa datira s štiridesetim dnem nosečnosti za moški fetus in z vstopom v četrty mesec nosečnosti za ženski plod. Do tega časovnega prehoda je Aristotel splav dovoljeval in tej razlagi primerno je večina antičnih medicinskih avtorjev svetovala abortuse med drugim in tretjim mesečem nosečnosti.

Ne smemo tudi prezreti, da je tako za Platona kot tudi za Aristotela splav bil eden od idealnih instrumentov demografske politike, ki je morala ohranjati neko stalno število prebivaleev polisa. Prav zato oba misleca sicer čim zgodnejše splave celo priporočata. Če k temu dodamo še vrsto dobro poznanih abortivnih pripomočkov, sredstev in načinov, ki so jih stari Grki poznali (med njimi tudi Hipokrat), potem lahko brez skrbi zatrdimo, da v grškem polisu o pravici do življenja nerojenega otroka ni bilo govora in da stara Grčija prepovedi splava ni poznala.

Kljub strahu pred upadanjem števila "pravih" Rimljanov ter raznim privilegijem, ki so jih namenjali družinam z večjim številom otrok, je splav v starem Rimu bil povsem normalen, vsakdanji pojav. Zanj so se odločale tako ženske iz višjih slojev (iz udobnosti, skrbi za lepoto, ali pa za prikritje svojih izvenzakonskih grehov) kot še v večji meri preproste in revne (materialno-socialni razlogi). Da pri tem niso poznale moralnih zadržkov, jim je pomagalo tudi uradno mnenje, ki fetus ni štelo za živo bitje, saj je njegovo počlovečenje pogojevalo šele s prvim vdihom. Poleg tega so bili rimski filozofi blizu grškim stoikom, tako da nas ne presenečajo formulacije rimskih juristov, kot sta npr. Ulpian (Zarodek je del materinega drobovja) in Papinian (Nerojeni otrok ni pravi človek). V starem Rimu so poznali že okoli 200 različnih abortiv, tudi nasvetov o njihovi uporabi v medicinskih knjigah različnih avtorjev ni manjkalo, sam splav pa so izvajali praktično skozi ves čas nosečnosti. V času republike splav nikakor ni bil prepovedan, šele s cesarjem Septimijem Severjem pa so ga označili za zločin, vendar ne v smislu samega

¹ Robert Jütte: *Einleitung. Vom Umgang mit der Geschichte in der Abtreibungsdiskussion*, str. 9.

² Robert Jütte: *Griechenland und Rom. Bevölkerungspolitik, Hippokratischer Eid und antikes Recht*, str. 27-43.

delikta, temveč kot žensko kratenje posesti svojemu možu, če ta s splavom ni soglašal. V poznem eesarstvu je bila za splav zagrožena tudi smrtna kazen, vendar moramo v njej videti predvsem odziv na često povezovanje abortiv z magijo in pa kazen za kršitev "patria potestas", medtem ko je moralno-pravno ovrednotenje splava doživelo radikalno spremembo šele s postopno uveljavitvijo krščanskega nauka.

Medtem ko so bili odnosi med zakoneema po klasičnem rimskem pravu ekstremno patriarhalno organizirani (splav je bil kazniv, če mož zanj ni vedel ali ni soglašal z njim), pa pri plemenskem pravu germanskih, delno že pokristjanjenih plemenskih družb zgodnjega srednjega veka³, srečamo še dosti matriarhalnih reliktoev. Tudi tam je ostal splav ob soglasju obeh zakoncev nekazniv. V primeru, da je kdo poškodoval in s tem splavil zarodek, (nem: die Fremdbtreibung), pa je storilec moral plačati vnaprej predpisano globo. Telesne ali smrtne kazni so bile redke (vpliv Rima), najzanimivejša pri vsem pa je vendarle specifična germanska tradicija, ki ženski zarodek vrednoti dvakrat višje od moškega in po kateri je kazen za uboj ženske nekajkrat višja kot za smrt ostalih članov plemena (odvisno pač od njihove pozicije v plemenski hierarhiji). Kar se tiče namernega splava s strani matere same (nem: die Selbstabtreibung), so kazni ponekod že pod popolnim vplivom krščanstva (npr. na Septuaginto naslonjena Lex Baiwariorum, ki razlikuje med "poživljenim" in "nepoživljenim" zarodkom), ponekod pa takšnih kazni sploh ne poznajo (Leges Burgundionum, Lex Frisionum).

Do nekakšne absolutizacije prepovedi splava je v cerkvenih krogih sicer res prišlo, sama prepoved pa je zelo hitro našla svoje mesto v cerkvenih pravilnikih in moralnih kodeksih. Vendar pa bi o enotnem in jasnem stališču cerkvenih očetov do splava težko govorili. Krščanstvo odločilno vlogo, kakršna je bila značilna za rimsko-helenistični kulturni krog, očetu družine odvzame in pravico odločanja o življenju in smrti prenese na Boga. Kljub temu pa že staroantični cerkveni očetje splava ne enačijo z umorom, pa čeprav je v nasprotju z božjim redom. Posebno mesto pri tem zavzemata grški prevod Starega testamenta oz. t. i. Septuaginta, ki splav do določenega roka (40. dan) dovoljuje, oz. ga šteje za manjši prekršek, neenak umoru, in pa še v srednjeveški papčski cerkvi prisotna

že omenjena Aristotelova teorija, ki jo je v veliki meri prevzel tudi Tomaž Akvinski. Obstajali so pač različni pogledi na to, kdaj se duša naseli v telo (Tertulian: duša je že v semenu), zato so v nekaterih primerih splav dovoljevali oz. vsaj milejše kaznovali.

Tako so v 12. stoletju na raznih koncilih v cerkveno kanonsko pravo postopoma vnesli odločbo, da je zaščita pred nosečnostjo in pa splav "poduševljenega" zarodka po Septuaginti (torej po 40. dnevu nosečnosti) umor, splav "nepoduševljenega" zarodka pa milejši, blažji prekršek. Na začetek 13. stoletja pa spada novost oz. sprememba, ki se je pozneje močno uveljavila in ki prelomnico pri moškem zarodku postavlja na 40. dan, pri ženskem pa na 80. dan nosečnosti (skoraj identično z Aristotelom).

V zgodnjem novem veku⁴, torej v času velikih sprememb in odkritij ter pospešene sekularizacije, tudi problematika splava preide iz prej izključno cerkvenih rok v domeno posvetne oblasti in jurisdikcije. Najpomembnejše mesto v tem pravno-zgodovinskem preobratu zaseda Kazenski zakonski red cesarja Karla V. iz leta 1532 (Constitutio Criminalis Carolina). Ta se v členu 133 ukvarja s kaznovanjem abortusa. Kot v kanonskem pravu razlikuje med plodom z dušo in plodom brez duše, čeprav točnega roka ne določi (naslanja se na cerkveno pravo oz. na Aristotela), poleg tega pa vztraja na absurdnem kaznovanju kontracepcije s smrtjo. Točen datum vstopa duše v telo je za juriste, teologe in zdravnike ostal sporen vse do 18. st., čeprav obstajajo primeri teritorialnih posebnosti (uveljavile so se tudi na širšem prostoru), kot so npr. določila v Saških konstitucijah (1572), ki ta dogodek postavljajo na sredino nosečnosti, oziroma ga pogojujejo z očitnim premikanjem plodu. Treba pa je priznati, da zaradi omejenih zdravniških sposobnosti razlikovanja med spontanin in umetnim splavom in tudi iz drugih razlogov obsodbe in kazni na podlagi 133. člena Karlovega zakonika niso bile tako pogoste in ostre, kot bi pričakovali.

V smislu omejevanja abortusov so že proti koncu 15. st. izšli razni lekarnarski in babiški redi s strogo določenimi prepovedmi in zahtevami (pritiskali so tudi na razne zeliščarje in padarje), ki pa so v glavnem ostali omejeni na posamezna mesta, medtem ko jih na deželi skorajda nikjer niso upoštevali. V ta čas sodi tudi ponovno odkritje antičnih abortivnih sredstev (preko antičnih medicinskih del), o katerih so,

³ Günter Jerouschek: *Mittelalter Antikes Erbe, Weltliche Gesetzgebung und kanonisches Recht*, 44-67.

⁴ Larissa Leibrock-Plehn: *Frühe neuzeit Hebammen, Kräutermidizin und weltliche Justiz*, 68-90.

zahvaljujoč izdajam v ljudskem jeziku, sedaj praktično vse izvedeli tudi preprosti ljudje in ne le latinsko izšolani posamezniki. Med številnimi različnimi abortivi so ženske najraje posegale po koreninah teloha, jesenčku, beli čmeriki (različni načini uporabe) ter seveda smrdljivem brinu (imenovan tudi "drevo dekel" ali "otročka smrt"), najbolj razširjenem abortivnem sredstvu zgodnjega novega veka. Različna abortiva so se dala najti tudi v babiških knjigah, ki so jih v 16. st. začeli pisati akademsko izobraženi zdravniki, poleg tega pa srečujemo med ljudmi tudi razne magične nasvete, kot so, recimo, pitje ženskega mleka ali nošenje pasu iz kačje kože. V vsakem primeru so medicinska dela 16. in 17. st. omenjala preko 100 abortiv, od katerih jih je z vidika moderne farmakologije precej uvrščenih med nevarne toksične droge.

O obsegu splavov v času, ko je izvenzakonska spolnost veljala za izobčeno, abortus pa je bil tabuiziran, lahko ob pomanjkljivih virih in statistikah le ugibamo. Določen vpogled nam omogočajo kriminalni akti nemških mest, nekaj (vsaj, kar se tiče višjih slojev) pa izvemo tudi iz leposlovja, ki se je včasih kljub zadržkom pozabavalo s to "nevarno" temo (fr. pesnik Brantôme, pariški zdravnik Guy Patin...). Gotovo so zakonski pregon splavov izvajali v veliko manjši meri kot pregon detomorov, pa tudi kazni so bile dosti milejše, saj se smrtna kazen praviloma ni nalagala. Čeprav je bil splav neprimerljivo pogostejši pojav kot pa detomor, so bili procesi proti storilecem veliko bolj redki. V prid temu govori tudi dejstvo, da se je nosečnost v prvih mesecih dala brez problemov prikrivati, sredstva za abortiranje so ljudje dobro poznali, nenazadnje pa je tudi dokazljivost prekrška bila v primerjavi z detomorom veliko težja.

V času razsvetljenstva⁵ se v debatnih krogih splav pojavlja predvsem v povezavi in primerjavi z detomorom oz. ob razpravah o upravičenosti in smiselnosti smrtne kazni.

V skladu s sekularizacijo svetovnega nazora in pa težnjo absolutistične države za povečanjem števila prebivalstva kot osnove za gospodarsko in politično moč, pa splava niso več štel za prekršek proti božjemu redu, temveč kot dejanje proti državi, ki je s tem oškodovana za bodočega državljana. Razsvetljenski krogi so se v primeru splava poleg

zavzemanja za zamenjavo smrtne kazni z delovno (država je dovolj oškodovana že z eno smrtjo) ukvarjali predvsem z mislijo, kako izkoreniniti vzroke in razloge za takšna dejanja nasploh. Država, katere temeljna zadeva je skrb za blagor svojih državljanov, naj v ta namen prvenstveno izboljša vzgojo in izobraževanje obeh spolov, še posebej pa deklet, urediti pa mora tudi zakonodajo in pa socialno politiko. Pri ureditvi zakonodaje je mišljena predvsem odprava cerkvenih pokor in civilnih kazni zaradi nemorale in nečistovanja, s katero naj bi izginil vzrok za splav. Na socialnem področju naj bi uredili razne porodnišnice in sirotišnice, država pa naj bi tudi dovoljevala in podpirala čim številnejše sklepanje zakonskih zvez. "Očetovska" država naj prevzame svoj delež odgovornosti namesto pravega očeta, ki ob emocionalni krizi ženske (ki praviloma vodi v splav) ni prisoten.

Izoblikoval se je tudi nekakšen "idealni tip" ženske, ki se zateče k splavu. Medtem ko zakonska mati za razsvetlence ni imela nobenega razloga za splav, naj bi bil ta pojav značilen predvsem za samska dekleta iz nižjih slojev, v glavnem razne deklet in služkinje (služenje je bilo takrat množičen pojav). Te so se k temu dejanju zatekle v emocionalni krizi, iz strahu pred sramoto, kaznijo in še večjo revščino.

Ta predstava razsvetlencev pa se ob sicer pravilni določitvi socialnega ozadja v marsičem razlikuje od življenjske prakse, kot jo lahko razberemo iz redkih, pred sodiščem obravnavanih primerov. Odločitev za splav skoraj nikoli ni bila prepuščena nosečnici sami; z zadevo je bilo seznanjenih in vanjo vpletenih kar nekaj ljudi. Pri tem je bil dosti večji motiv, kot je bila npr. revščina, predvsem strah pred nezakonskim otrokom, ki bi močno poslabšal možnosti za omožitev.

Ne glede na to pa gre razsvetlenceem zasluga, da se je v tem času začela spreminjati predstava o ženskah, odnosi med spoloma in nenazadnje tudi socialno-ekonomski položaj žensk. Tako se na žensko zmeraj manj gleda kot na eipo in vedno bolj kot na zapeljano žrtev. (Friderik Veliki prepove sramotenje in poniževanje nezakonskih mater). Vzporedno s tem je potekal tudi razvoj medicine in pa ginekologije, ki postane znanstvena disciplina pod moško dominacijo. Organizirajo se razne babiške šole in porodnišnice, kjer se bodoči medicinci spoznavajo s prakso, novi načini diagnosticiranja (Plaquequet) pa kljub nekaterim blago rečeno "čudnim" teorijam kot je denimo tista o

⁵ Karin Stukenbrock: *Das zeitalter der Aufklärung. Kindsmord, Fruchtabtreibung und medizinische Policey*, 91-119.

"zakrknjeni menstruaciji", pomenijo v drugi polovici 18. st. temeljit preobrat k zanesljivemu določanju nosečnosti, ki je bilo prav v primeru splava glavno izhodišče za morebitno obtožbo in obsodbo oz. kazen.

Na uraden odnos do splava v 19. st.⁶ so vplivala nova znanstvena odkritja s konea 18. st. Na podlagi opazovanj so znanstveniki ugotovili, da so pri 40. dnevu nosečnosti človeku podobne oblike embria že očitne. Iz tega so potegnili zaključek, da je plod živ že od spočetja in da s tem stari datum vstopa duše v telo (40. dan ali pa še pozneje) ne more več držati. Tudi najpomembnejši moralni teolog svojega časa Alfons von Ligeri (1696-1787), katerega delo *Theologia Moralis* je zaznamovalo 18. in 19. st., vstop duše povezuje s spočetjem in razlikuje direktni in indirektni abortus. Vendar pa ti pogledi na vsakdanjo prakso in zavest ljudi niso imeli večjega vpliva. Nosečnice so plod vse do približno petega meseca šteje za neživ. Med ljudmi je veljalo prepričanje, da zarodek "oživi" šele v drugi polovici nosečnosti, torej, ko se začuti njegovo premikanje v trebuhu.

Drugačno mnenje so seveda zastopali pravniki, zato je splav v večini zakonikov 19. st. označen kot prekršek proti življenju, po sedmem mesecu (od takrat naprej naj bi bil plod sposoben samostojnega življenja), pa kot uboj v materinem telesu. Različni zakoniki z vrsto skupnih potez so leta 1870 pripeljali do enotnega Kazenskega zakonika severnonemških mest pod vodstvom Prusije, ki je naslednje leto praktično nespremenjen stopil v veljavo kot Cesarski kazenski zakonik. Določbe o splavu so bile zajete pod paragrafom 218 v sklopu deliktov proti življenju. Splav so ne glede na čas dejanja (embrio je živ od spočetja) kaznovali z zaporno kaznijo od šestih mesecev do petih let, odvisno pač od olajševalnih okoliščin. Zdravniki so lahko dovolili splav le v primeru fizične (smrtna nevarnost za mater), nikakor pa ne socialne ogroženosti. Splav iz zdravstvenih razlogov za juriste ni bil protipraven, saj se življenje v pravnem smislu začne šele z rojstvom, medtem ko je splav uničenje pogojev za razvoj in se s tem razlikuje od uboja.

Kot vsi prejšnji, tudi ta zakon na vsakdanjo prakso ni dosti vplival. Med letoma 1892 in 1912 v Nemčiji na podlagi paragrafa 218 ne zasledimo niti 1000 obsodb letno (povprečje), kar je v primerjavi s stotisočimi nekaznovanimi splavi (ocenjuje se, da se je

v letih pred 1. svetovno vojno kar 20 % nosečnosti končalo z umetnim splavom) zanemarljivo. Tudi zaradi tega v zdravniških in praviških vrstah na prelomu stoletja ni bilo enotnega mnenja o splavu. (Več uglednih mož se je zavzemalo za popolno odpravo prepovedi do določenega roka).

Na problematiko splava v 1. polovici 20. st.⁷ je treba gledati v luči pospešene industrializacije in urbanizacije ter razvoja delavskega gibanja in političnega boja v nemškem prostoru. 1. svet. vojna je v marsikaterem oziru spremenila žensko vlogo. Po eni strani so moda, novi ženski poklici in predvsem volilna pravica položaj žensk zelo olajšali in posodobili, po drugi strani pa je v javnosti prevladovalo povečevanje tradicionalne vloge žensk - materinstva.

Že pred prvo vojno je bila kontracepcija za dve tretjini žensk nekaj samoumevnega. Vendar pa so bila zaščitna sredstva precej draga, zato je splav predvsem med delavkami veljal za alternativno kontracepcijo. Po vojni je število splavov nenehno naraščalo in doseglo svoj vrhunec z gospodarsko krizo v 30. letih, ko naj bi po nekaterih ocenah na vsako rojstvo prišel en splav. V 20. letih so v povezavi s socialdemokrati nastala številna društva za urejanje rojstev in seksualno reformo, ki so v pomoč nosečnicam odpirala razne svetovalnice, na drugi strani pa so nastajale razne zveze in društva za povečanje nemškega prebivalstva. Ta so v povezavi z mediji prispevala k ozračju, ki samoodločbi žensk ni bilo najbolj naklonjeno.

Diskusija za ali proti paragrafu 218 se je še bolj zaostila v začetku 30. let. Polarizacija je dobila čisto politično ozadje po desno-levi shemi. Med najodločnejše nasprotnike splava oz. sprememb paragrafa 218 so spadali Nemško zdravniško društvo, ki je sredi 20. let združevalo okoli 95 % vseh zdravnikov, Zveza nemških ženskih društev, meščanske stranke, politični center ter seveda obe Cerkvi (Papež Pij XI. v Eneikliki *Casti connubii* 1. 1930 za težak greh označi ne samo splav, temveč tudi kontracepcijo) in pa NSDAP. Na drugi strani so bila radikalna krila meščanskih ženskih gibanj, levo usmerjeni zdravniki, sindikalisti, anarhisti ter predvsem socialdemokrati in komunisti. Slednji so paragraf 218 označevali za razrednega, takega, ki

⁶ Eduard Seidler: *Das 19. Jahrhundert. Zur vorgeschichte des Paragraphen 218*, 120-139.

⁷ Christiane Dienel: *Das 20. Jahrhundert (I). Frauenbewegung, Klassenjustiz und das Recht auf selbstbestimmung der Frau*, 140-168.

najbolj udarja po revežih. S sloganom "Die Körper gehört dir" so poskušali ob konkretnem vprašanju ženske pridobiti za razredni boj. Agitacija za reformo je zajela veliko razsežnost in odmevala tudi na kulturno-umetniškem področju (Brecht, Breidel, Fallada, Wolf...), že od konca 1931 pa je začela zgubljati na moči predvsem zaradi nesoglasij in kompromisarstva navznoter. Dokončno je bila možnost nadaljnjih reform uničena s prihodom nacistov na oblast.

Medtem ko je v 3. rajhu⁸ splav postal ukazan način odprave tistega plodu, ki ni ustrezal rasnim predpisom ali ni posedoval demografsko-politično zaželenih kvalitiet, so umetni splav zarodka arijskih staršev kaznovali z zaporom, v primeru "nadaljnega zmanjševanja življenjske moči nemškega naroda" pa je bila predpisana smrtna kazen. Zaščito nerojenega otroka so na ta način zamenjali rasno-politični cilji.

Po vojni v Nemčiji sicer obstajajo različne ženske iniciative, vendar se leve stranke (SDP) zaradi volilne matematike v gibanje ne vključijo. Interesa za spremembo paragrafa 218 v večji meri ni bilo tudi zaradi tega, ker so zdravniki popolnoma nekaznovano pomagali splaviti mnogim ženskam, žrtvam predvsem ruskih posilstev. Nasploh so v povojnih kriznih letih pod krinko medicinsko indoeiranega splava (določen l. 1927) opravljali tudi abortuse iz socialnih in evgeničnih razlogov.

V 50. letih, ko se življenjski pogoji bistveno izboljšajo, je splav prisoten v tolikšni meri kot prej, upadati pa začne šele s pojavom novih kontra-cepcijskih sredstev, predvsem tabletko, v sredini 60. let. V 70. letih se debata o splavu spet vrne v parlament. Različni pogledi, koncepti in predlogi, podkrepjeni z navadno pretiranimi številkami so leta 1976 pripeljali do kompromisa in spremembe paragrafa 218, vendar pa debata o splavu s tem ni bila končana. Tako kot v drugih državah prihaja vedno znova na dan tudi v devetdesetih. Ponujajo se različne rešitve in modeli, ne glede na to pa praksa po stari navadi hodi svojo pot.

Tone Kregar

V KRALJESTVU OKUSOV

Wolfgang Schivelbuseh, *Das Paradies, der Geschmack und die Vernunft. Eine Geschichte der Genussmittel*, Fischer Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main 1990, 247 strani.

Wolfgang Schivelbuseh je bil rojen leta 1941 v Berlinu, študiral pa je v Frankfurtu in Berlinu. Po izobrazbi je filozof in sociolog, študiral pa je tudi književnost. Od leta 1973 Wolfgang Schivelbuseh živi in dela kot neodvisen pisec v New Yorku. Med njegovimi vidnejšimi deli z zgodovinsko tematiko lahko omenimo zgodovino potovanja z vlaki (njegova *Geschichte der Eisenbahnreise* je izšla leta 1978, zanj pa je dobil nemško nagrado za strokovno knjigo), leta 1983 pa je "trilogijo nenavadnih zgodovin" začasno zaključil z zgodovino razsvetljave), precej obsežnejša pa je njegova esejistična in literarnozgodovinska bibliografija.

V pričujoči knjigi (prva izdaja je izšla 1979) nas Schivelbuseh popelje na razburljivo pot po sledih človeških razvad od vsakdanjega vrčka do vsakdanje "šprice", ki jo je človeštvo prehodilo v tisočletju (meje so postavljene glede na zahodno kulturo), avtor pa nas s to evolucijo seznani na dobrih dvesto straneh, ne da bi (tako menim) kaj bistvenega izpustil ali "pozabil" - za marljivejše in ukaželjnejše pa je dodal še izčrpno tematsko bibliografijo.

Bralec se najprej malee presenetljivo sreča s srednjeveško slo po začimbah, ki je svojčas (odkritja!) lahko mobilizirala ogromne človeške potenciale in na vse načine iskala zadovoljitev. V tej "popromaniji" je svet šel celo tako daleč, da so tej začimbi namenili vlogo nekakšne vzporedne valute (ob zlatu). Šele ko preberemo (in se ponovno spomnimo) takih stvari, nam postane razumljivejši stavek, ki ga je Vaseo da Gama napisal v svoj dnevnik: "Iščemo kristjane in začimbe."

Resnici na ljubo velja omeniti, da Evropejci (Schivelbuseh seveda govori o Zahodnoevropejcih - nosilcih fevdalne družbe) kljub svoji kmetavzarski zarobljenosti (v primerjavi z Bizantinci, Arabci) niso stopili v magični svet okusov povsem brez izkušenj. Že od davnine jih je namreč spremljala sol, snov, ki so jo sprva uvrščali v sakralno sfero kot prisposodo zdravja (sal - salus) in jo žrtvovali bogovom, z njo pa

⁸ Michael Gante: *Das 20. Jahrhundert (II). Rechtspolitik und Rechtswirklichkeit 1927-1976*, 167-207.